

AĞ TOPLUMUNUN BAŞKA BİR YÜZÜ: AVATAR AKTİVİZMİ VE JOKER (2019) İMGELEMİ

Gözde KURT
Beykent Üniversitesi, Türkiye
gozdekurt@beykent.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7358-9475

Ahmet İlkey CEYHAN
İstanbul Kent Üniversitesi, Türkiye
ilkay.ceyhan@kent.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1414-9805

<i>Atf</i>	Kurt, G. ve Ceyhan, A., İ. (2021). AĞ TOPLUMUNUN BAŞKA BİR YÜZÜ: AVATAR AKTİVİZMİ VE JOKER (2019) İMGELEMİ. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11 (2), 505-520.
------------	--

ÖZ

2019 senesinde gösterime giren Joker filmi, küresel çapta izleyici kitlesine ulaşmış olan popüler bir sinema filmidir. Filmin gösterime girdiği sene, Joker (2019) filminin başrolündeki Joker karakterinin yüz boyası, maskesi ve kostümü farklı ülkelerde gerçekleşen eylemlerde eylemciler tarafından Avatar aktivizmi kapsamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın teorik kısmında, Castells'in ağ toplumu yaklaşımı benimsenerek, Avatar aktivizminin yerel ve küresel çaptaki iletişim boyutu ve etki alanı ele alınmakta ve Joker (2019) karakteri özelinde irdelenmektedir. Çalışmada, eylemcilerin Avatar aktivizmi ile, görmezden gelinen sorunlarını daha görünür kılmayı, yerel ve küresel ölçekteki kitlelere seslerini duyurmayı ve medyanın eylemlere olan ilgisini daha uzun süre canlı tutmayı amaçlaması bir iletişim taktiği olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, çalışmada Lübnan, Şili ve Çin'de gerçekleşen eylemlere, Avatar aktivizmi kapsamında Joker yüz boyası, maskesi veya kostümüyle katılan eylemcilerin, bu görünümü tercih etmelerinin nedenleri ve amaçları üzerine gazetelere ve medya kuruluşlarına yaptıkları açıklamalar nitel bir veri analizi yöntemi olan doküman analizi ile incelemeye tabi tutulmuş ve ilgili açıklamalardan doğrudan alıntılar yapılarak çalışmanın teorik ve kavramsal alt yapısı desteklenmiştir. Bu çalışma sonucunda, 2019'da Lübnan, Şili ve Çin'de eylemlere katılan eylemcilerin Joker görünümünü tercih etme neden ve amaçlarına ilişkin benzer açıklamalar yaptığı ve Avatar aktivizmi kapsamında, Joker görünümü ile görmezden gelinen sorunlarını daha görünür kılmayı amaçladıkları ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ağ Toplumu, Popüler Kültür, Avatar Aktivizmi, Joker, Maske.

ANOTHER FACE OF THE NETWORK SOCIETY: AVATAR ACTIVISM AND JOKER (2019) IMAGERY

ABSTRACT

Joker which was released in 2019 is a popular movie that has reached the global audience. In the same year, the face paint, mask and costume of the Joker character who is in the leading role of the movie Joker (2019) was used by the activists in the protests that took place in different countries. In the theoretical part of this study, by adopting Manuel Castells' approach which is named as the Network

Society, the local and global communication dimensions and influence of Avatar activism are discussed and examined through the character of Joker (2019). In this study, it is revealed that, by using Avatar Activism as a communication tactic, the activists aim to make their neglected problems more visible, to make their voices heard by local and global masses, and to keep the media's interest in the protests alive for longer. In this context, the statements made by the activists who participated to protests in Lebanon, Chile and China with Joker face paint, mask or costume within the scope of Avatar activism to newspapers and media outlets on the reasons and purposes of their preference for this appearance were subjected to examination by document analysis, which is a qualitative data analysis method, and the theoretical and conceptual infrastructure of the study was supported by direct quotations from related explanations. As a result of this study, it is revealed that in 2019, activists participating in protests in Lebanon, Chile and China made similar statements about the reasons and purposes of preferring the Joker appearance, and within the scope of Avatar activism, they aim to express their neglected problems and make them more visible through the Joker appearance.

Keywords: Network Society, Popular Culture, Avatar Activism, Joker, Mask.

GİRİŞ

Manuel Castells, internetin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ağlar üzerinde oluşan ortak payda ve hedef birlikteliklerini ağ toplumu kavramı ile açıklamaktadır (2013:22). Castells, günümüzdeki iletişim yapısının, ağ ve toplumsal hareketler oluşturabildiğini, iktidarlar oluşturup takipçilerinin algılarının şekillenmesini sağlayabildiğini ve örgütlenme ve kültürde meydana gelen değişikliklerin iktidar ilişkilerini derinden dönüştürdüğünü belirtmektedir (Eraydın, 2019:218). Castells, iktidar ağlarının insan zihninde ağırlıklı olarak kitlesel iletişimi sağlayan mültimedya ağları üzerinden iktidarlarını icra ettiğini ve iletişim ağlarının iktidar oluşturmada belirleyici kaynaklar olduğunu ifade etmektedir (2013:22). Bu süreçte iktidar sahiplerinin iletişim ağları, finansal ağlar, kültür endüstrisi ağları, teknoloji ağları ve siyasal ağlar arasındaki bağlantılarda aranması gerektiği belirtilmektedir (Eraydın, 2019:218).

İnternetin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birçok alanda ortaya çıkan değişiklikler, toplumsal hareketlerin yapısını ve eylem biçimlerini de etkilemektedir. Castells, “İsyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler” adlı kitabının açılış bölümünde: “ekonomik sıkıntılar, siyasi sinizm, kültürel boşluk ve kişisel ümitsizliğin kararttığı bir dünyada” toplumsal hareketlerin genellikle gündelik hayatı çoğu kişi için zorlaştıran hayat koşullarındaki bir krizden kaynaklandığını ve birdenbire ve tahmin edilemez şekilde ortaya çıktığını ifade etmektedir (2013:17).

2019 senesinde gösterime giren Joker filmi, filmin ana karakteri olan Joker'in sorunlarla dolu yaşamına ayna tutarak, Joker'in istemeden de olsa başlattığı isyan hareketinin öncesinde ve arka planında olup bitenleri izleyiciyle buluşturmaktadır. Aynı sene, Joker birçok ülkede ekranlardan sokaklara inmiş ve eylemlerin yeni yüzü olmuştur. Joker yüz boyasının, maskesinin ve kostümünün, farklı ülkelerde gerçekleşen birçok eylemde kullanılmış olması, Castells'in işaret ettiği ağ toplumunun uzantısı olan toplumsal hareketlerin bir sonucudur. Bu bağlamda, çalışmanın teorik kısmında, Castells'in ağ toplumu yaklaşımı benimsenerek, Avatar aktivizminin yerel ve küresel çaptaki iletişim boyutu ve etki alanı ele alınmakta ve Joker (2019) karakteri özelinde irdelenmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2019 yılında gerçekleşen, örneklem dahilindeki Lübnan, Şili ve Çin'deki eylemlere katılan eylemcilerin Joker görünümünde eylemlere katılma nedenleri ve amaçlarını ortaya koymaktır.

Bu kapsamda çalışma içerisinde aşağıda belirtilen hipotezler incelenmektedir:

H1: Ağ toplumu ve içerisindeki iletişim araçları yoluyla yaratılan etkileşim, toplumsal hareketleri doğrudan etkilemektedir.

H2: Toplumsal hareketler içerisinde kullanılan popüler kültür öğeleri, Avatar aktivizmi kapsamında ortak bir dil oluşturmaktadır ve bu dil zaman-mekân fark etmeksizin ağ toplumu içerisinde kitle iletişim araçları yoluyla yayılmaktadır.

H3: Joker filmi ve karakterinin, birbirinden farklı toplumsal olaylarda ortak dil ve görüntü olarak kullanılması, ağ toplumu içerisinde kültürel iletişim öğelerinin yayılmasından kaynaklanmaktadır.

H4: Birbirinden bağımsız toplumsal hareketlere katılan bireylerin Avatar aktivizmi çerçevesinde Joker karakteri ile gösterilere katılması, yerel ve küresel ölçekte geniş kitlelere ulaşmak için bilinçli şekilde tercih ettikleri bir iletişim taktiğidir.

H5: Birbirinden bağımsız toplumsal hareketlere katılan bireylerin Avatar aktivizmi çerçevesinde Joker karakteri ile gösterilere katılması medyanın eylemlere ilgisini daha uzun süre canlı tutmayı sağlayan bir eylem biçimidir.

Hipotezler doğrultusunda, ağ toplumu yaklaşımının iletişim teknolojileri ve sosyal medya yoluyla toplumsal tepkileri şekillendirdiği ve popüler kültür öğelerinin siyasal iletişimin muhalif öğelerini oluşturduğu; toplumsal olaylarda söz konusu popüler kültür öğelerinin siyasal otoriteye bir başkaldırı aracı olarak kullanılmasını “Joker” filmi ve toplumsal olaylarda kullanım örnekleri ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, ağ toplumu, kitle iletişim araçları, sosyal medya ve toplumsal hareketler ekseninde gelişen bağı ortaya koymaktadır.

Çalışmada öncelikli olarak kültür kavramı ve kitle iletişim araçları, Castells’in ağ toplumu yaklaşımı ekseninde açıklanmaktadır. Sonraki bölümde, çalışmanın odak noktasında yer alan Avatar aktivizmi kavramsal olarak açıklanmakta ve eylemlerde maske ve kostüm kullanımının işlevsel boyutları üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın son kısmında, Lübnan, Şili ve Çin’de Joker görünümünde eylemlere katılan eylemcilerin bu görünümü tercih etmeleri üzerine yaptıkları açıklamalar mercek altına alınmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada Lübnan, Şili ve Çin’de gerçekleşen eylemlere, Avatar aktivizmi kapsamında Joker yüz boyası, maskesi veya kostümüyle katılan eylemcilerin, bu görünümü tercih etmelerinin nedenleri ve amaçları üzerine gazetelere ve medya kuruluşlarına yaptıkları açıklamalar nitel bir veri analizi yöntemi olan doküman analizi ile incelemeye tabi tutulmuş ve ilgili açıklamalardan doğrudan alıntılar yapılarak çalışmanın teorik ve kavramsal alt yapısı desteklenmiştir. Her ne kadar, toplumsal hareketlerde maske kullanımı ve popüler kültür öğelerinin kullanımına yönelik akademik çalışmalar varsa da- ki bu kaynakların çalışma ile ilgili olanları tarafımızca kullanılmıştır- Joker karakterinin bir imge olarak kullanıldığı toplumsal hareketlere yönelik akademik bir çalışma, bu yazının yazıldığı tarihlerde bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışma özgün bir akademik yaklaşım sergilemektedir.

Ancak gerçekleştirilen çalışma, özgün bir akademik değerlendirme olmakla birlikte ağ toplumunun ve 21. yüzyıl toplumsal olgu ve süreçlerinin sadece anlık fotoğrafını çekebilme şansına sahiptir. Buna bağlı olarak çeşitli kısıtlardan bahsetmek gerekmektedir. İlk kısıt, öncelikle birçok geniş alanı içerisinde barındıran bir yapının inceleniyor olmasıdır. Ağ toplumu içerisinde iletişim bilimi, siyaset bilimi, sosyoloji, dilbilim vb. birçok alanın iç içe geçtiği görülmektedir. Bundan dolayı çalışma kapsamında, ağ toplumunun geniş alanı içerisinde çerçeveleme yapılmak zorunda kalmıştır. Bu çerçeve, ağ toplumu içerisindeki iletişim alt yapılarının toplumsal hareketleri etkilemesi temelinden yola çıkılarak belirlenmiştir ve yukarıdaki hipotezler noktasında sınırlandırılmıştır. Çalışmanın ikinci kısıtı, örneklerin Lübnan, Şili ve Çin’de 2019’da gerçekleşen eylemlere Joker görünümünde katılan eylemcilerden oluşması nedeniyle ilgili eylemcilerle iletişime geçilmesinin son derece güç olmasıdır. Çalışma 2020-2021 yıllarında, pandemi nedeniyle seyahat kısıtlamalarının olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü kısıt ise daha önce de belirtildiği gibi, her ne kadar toplumsal hareketlerde maske ve/veya başka popüler imgelerin kullanımına yönelik çalışmalar olsa da Joker görünümünün toplumsal hareketlerde kullanılmasını doğrudan ele alan akademik bir çalışma bulunmasıdır. Bu alanla ilgili yapılan çalışmalar medya içeriği formatındadır. Bu nedenle, söz konusu medya içerikleri, çerçevelenen konu yapısı içerisinde akademik bir yapıya dönüştürülmüş ve bu şekilde incelemeye tabi tutulmuştur.

Tüm bu kısıtlara rağmen bu çalışmada amaçlanan, popüler kültür imgelerinin ağ toplumu içerisinde nasıl hareket ettiğini göstermek ve bu doğrultuda iletişimin ve toplumsal hareketlerin bağlantısal yaklaşımlarının Avatar aktivizmi çerçevesinde incelenmesidir.

İnsanın Yaşam Biçimi Olarak Kültür

Toplumsallaşma birey ile başlar. Her birey, gündelik yaşamlarındaki karmaşa içerisinde kendisi açısından kavramsallaştırdığı anlamı belirli bir imgelem içerisine oturtur. Bu imgelem, insanlığın ilk gününden beri biriktirdiği deneyimleri, üretim yapılarının tarihçesi, bu tarihçeye göre geliştirdiği iş bölümleri, yaşamı içerisindeki koşullara uygun geliştirdiği davranış yapıları çerçevesinde oluşur. Söz konusu imgelem, bireyin çevresel koşulları, bireyin diğer bireyler ve gruplarla olan iletişimi, bu iletişimi sağlayan başlıca unsurlar çerçevesinde şekillenir. Bu noktada şu soruların sorulması önem kazanmaktadır: Birey hangi süreçler içerisinde ve nasıl bu koşulları geliştirmiş ve hangi etkenler ile koşullar değişerek bugünkü şeklini almıştır? Ayrıca, toplum içerisinde hangi birey davranışı baskındır ve bu baskın yöntem bireyler tarafından neye göre şekillenir? Bu sorular önemlidir çünkü bireyin yaratmış olduğu bu toplumsal imgelemler, tarihsel süreç içerisinde gelişir, bireyler tarafından nesilden nesile aktarılır ve “Kültür” kavramı çerçevesinde değerlendirilir.

Kültürün gündelik ve akla yatkın olan en az iki anlamı vardır (Billington vd., 2010: 33). İlkinde kültür, genel olarak resim, edebiyat, müzik gibi yüksek yaratıcılık düzeyi isteyen ve belirli bir yetenek ile şekillendirilmiş ürünler olarak ifade edilmektedir. İkincisi ise Billington ve diğerleri (2010) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Yetiştirmek fiilinin çok daha eskiye dayanan bir kullanımından elde edilen, mikroskobik organizmaların ya da bitki türlerinin yapay ortamlarda büyütülüp geliştirilmesi anlamını taşımaktadır” (a.g.e).

Bu açılarından bakıldığında kültür denilen kavram, bireylerin toplum kavramına olan yaklaşımları, toplumsal yaşamın getirdiği kurumlara ilişkin düşünceleri ve toplumsal yaşam içerisinde oluşan değişimlere olan hem duygusal hem de davranışsal yaklaşımlarının bir bütünüdür. Kültür, sanayi devriminden bu yana gelişen ve değişen iş bölümlerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Bu değişim toplumsal pratiklerin, düşünsel ve ahlaksal yaklaşımların onaylanması ve aktarımı; bu yolla toplumsal işleyiş ve bakış açılarının yaratılması süreci olarak tanımlanabilmektedir. Yaratılan süreçler, hem toplumsal işleyişini sağlamak hem de toplumsal entegrasyonu oluşturmak için mekanizmalar geliştirmiştir.

İnsanın yaşam biçimi olarak kültür kavramı, insanlığın işleyişini ile bireylerin değerler uzlaşısının bir karşılığıdır. Bireyden bireye, yaşamdan yaşama değişen ve farklı araçlar ve mekanizmalar oluşturan yapıların günlük yaşamda uzlaşısının ortaya çıkmasını sağlayan unsurdur. Sanayi devriminden beri yaşanan siyasal, ekonomik, teknolojik ve sosyolojik değişimler, günümüz insanının bireyselleşme yapısını etkilemiş ve çağdaş bir yaşam standardı yaratmıştır. Manuel Castells bunu şu şekilde açıklamaktadır:

Yeni toplumsal biçimler ve süreçlerin teknolojik değişimin bir sonucu olarak ortaya çıktığı anlamına gelmiyor. Elbette ki, teknoloji toplumu belirlemez. Toplum da teknolojik değişimin yönünü çizemez, çünkü bilimsel keşif, teknolojik yenilik ve bunların toplumsal uygulanma süreçlerine bireysel yaratıcılık ve girişimcilik de dâhil birçok etken dâhil olur; öyle ki, nihai sonuç, karmaşık bir etkileşim sürecine dayalıdır. (...) Teknoloji toplumu belirlemez: Onu temsil eder. Ama toplum da teknolojik yenilikleri belirlemez, kullanır. (...) Hatta teknolojik belirlenimcilik ikilemi büyük olasılıkla yanlış bir sorundur; çünkü teknoloji toplumdur, çünkü toplum teknolojik aygıtlarına değinilmeksizin anlaşılabilir, resmedilemez (2008: 5-6).

Çağdaş Yaşamın Özellikleri ve Kitle İletişiminin Yapılanması Üzerine

Küreselleşme ile günümüz çağdaş yaşamının bazı özellikleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Küreselleşme toplumsal yaşantı içerisinde siyasal, ekonomik ve kültürel öğeleri, bu öğelerin oluşturduğu faaliyetler bütünü toplumsal sınırlarının ötesine taşımış ve farklı toplumsal yapıların ve işleyişlerin diğer toplumsal yapı ve işleyişler ile bağ kurmasını sağlamıştır. Bu bağın oluşturulmasında ekonomik yapılanmalar her zaman önemli rol oynamış, küreselleşmenin siyasal ve kültürel ayağı genel anlamda ekonomik ayağın gelişimini takip ederek şekillenmiştir. Held ve diğerleri bunu şu şekilde açıklamaktadır:

Bugünkü küreselleşme hem ölçeği hem de doğası bakımından gerçekten farklıdır. Ulus-devletin artık bittiğine ya da siyasetin öldüğüne işaret etmez. Fakat siyasetin artık sadece ulus-devlete bağlı bir şey olmadığını ve olmayacağını belirtir. (...) Bununla birlikte, küresel kültürel iletişimin ölçeği, yoğunluğu, hızı ve hacmi emsalsizdir. Radyo, televizyon, internet, uydu ve dijital teknolojilerin yayılması anında iletişimi olanaklı kılmaktadır. Bilgi üzerine konmak istenen pek çok ulusal denetim etkisiz kalmıştır. Radyo, sinema, televizyon ve internet yoluyla, insanlar her yerde, daha önce hiç olmadığı kadar başka kültürlerin değerleriyle karşılaşmaktadır (2010: 71-72).

Küreselleşme kavramı ister ticari ister kültürel bir faaliyet amacıyla olsun dünya üzerinde bir yerden diğer bir yere giden insan sayısının, küresel göç hareketlerinin ve doğulan ülkenin dışında başka bir yerde çalışma olasılığının artmasını sağlamıştır. Bu durum, bireylerin toplumlarının yapıları dışına çıkmasını sağladığı gibi, diğer toplumlar nezdindeki bireyler ile iletişim kurma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle bireylerin toplumlardan kopuşu gibi görünen olgu bireylerin küresel topluma bağlılığı olarak şekillenmektedir. Ticari faaliyetlerin akışının yanı sıra, kültürel öğelerin iletişim yoluyla akışı ile uzak yerlerdeki olaylar veya yerel ölçekteki gelişmeler dünya genelinde takip edilebilmektedir. Küreselleşme, özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve erişiminin görece kolaylaşmasıyla ekonomik, siyasal ve kültürel olgular arasındaki sınırları gittikçe belirsiz hale getirmektedir.

Çağdaş yaşam yapısal özü itibarıyla bir ağ toplumu yaratmaktadır. Manuel Castells, ağ toplumu kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

Bir ağ toplumu, toplumsal yapısı mikro elektroniğe dayalı, dijital olarak işlenen enformasyon ve iletişim teknolojilerimim harekete geçirdiği ağlar tarafında örgütlenmiş bir toplumdur. Toplumsal yapılardan kastım, kültürün kodlandığı anlamlı iletişimle ifade edilen üretim, tüketim, üreme, deneyim ve iktidar ilişkilerinde insanların örgütsel düzenlemeleridir. Dijital ağlar küreseldir, zira programcıların yönlendirdiği biçimde, iletişim içindeki bilgisayar ağları sayesinde ülkesel ve kurumsal sınırları aşarak kendi kendilerini yeniden şekillendirme yetisine sahiplerdir. Gelgelelim ağ teknolojisi ve ağlara dayalı örgütlenme, toplumsal yapıya kazanmış eğilimleri harekete geçirmeye yönelik yollar olmaktan ibarettir. (...) Dolayısıyla ağ toplumu küresel toplumdur. Ne var ki bu, her yerde insanların bu ağlara dâhil olduğu anlamına gelmez. Şimdilik çoğu insan dâhil değildir. Ama herkes toplumsal yapıyı oluşturan küresel ağlarda gerçekleşen süreçlerden etkilenir. Gezegenin her köşesinde insan hayatını şekillendiren ve kontrol eden kilit faaliyetler küresel ağlarda örgütlenir: Finans piyasaları; mallar ve hizmetlerin ulus-aşırı üretimi, yönetimi ve dağıtımı; son derece vasıflı iş gücü; yüksek eğitim de dâhil bilim ve teknoloji; kitle medyası; etkileşime dayalı çok amaçlı iletişimi sağlayan internet ağları; kültür, sanat, eğlence, spor; küresel ekonomi ve hükümetler arası ilişkileri idare eden uluslararası kurumlar; din; suç ekonomisi; yeni, küresel bir sivil toplum haklarını ve değerlerini ileri süren ulus aşırı hükümet dışı örgütler ve toplumsal hareketler (2016: 59-60).

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve küreselleşme yeni toplumsal yapının aktarılması konusunda son derece etkin bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda kitle iletişimi kavramının ve çağdaş yaşamın etkilerine bakmakta fayda vardır. Kitle iletişimi kavramının 19. yüzyıl içerisindeki gelişimi ile, özellikle gazetelerin yaygınlaşmasına bağlı olarak toplumsal olguların işleyişine ilişkin bilgi talebinin de artması ve 20. yüzyıl içerisindeki iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler ile radyo, televizyon yayınlarının başlaması; bireylerin çağdaş toplumsal yaşamı deneyimlemesini ve çağdaş yaşamın getirmiş olduğu etkileşimin içinde kendine yer edinmesini sağlamıştır. Bireyler, kendi sosyal ortamlarının dışında gelişen olaylar hakkında kitle iletişim araçları aracılığıyla, farklı mekânlarda, farklı zamanlarda gerçekleşen toplumsal olgular hakkında bilgi edinmenin yanı sıra, o bilginin getirmiş olduğu deneyimleri de kitle iletişim araçları sayesinde elde etmeye başlamıştır.

Kitle iletişim araçları aracılığıyla bilgi edinmeye başlayan birey, çevresinde gelişen olay ve olguları yeniden değerlendirmeye başlamıştır. Kitle iletişim araçları doğrultusunda alınan bilgi ile

kurumsallaşmış siyasal işleyişler ve katılım biçimleri şekil değiştirmiştir. Toplumsal işleyiş içerisindeki görev tanımları ve iş yapış şekilleri kitle iletişim araçlarının sağladığı, zaman ve mekân fark etmeksizin bireye taşıdığı bilgi ile birey tarafından yeniden değerlendirilmiş; bu durum da toplumsal işleyiş, sosyal katılım ve sosyal etkileşim yapılarının değişmesine neden olmuştur.

Günümüz içerisinde, özellikle sosyal medya ile birlikte, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel işleyişlerin değişimine halen tanık olunmaktadır. Daha hızlı bilgi akışının yanı sıra, plansız toplumsal etkileşimlerin, sosyal işleyişlerin ve iş birliklerinin oluştuğu, sivil toplum örgütlenmesinin kurumsal siyasal ve hatta hukuksal işleyiş üzerinde bir baskı unsuru olduğu yeni bir sosyal yapılanmanın da işleyişini günümüz kitle iletişimi içerisinde görmekteyiz.

Bu açıdan bakıldığında hem iletişim kavramı hem de kitle iletişimi çağdaş yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar, anlam olarak kitle iletişimi kavramı, en geniş anlamıyla belirli bir medya kurumunun ürettiklerini aktarması olarak algılansa da özünde bilginin bir medya aracı veya medya araçları yoluyla geniş ve kalabalık bir alıcı topluluğuna iletilmesi, iletilen bilginin bu kalabalık gruplar tarafından alınıldığı ve çözümlendiği bir yapıyı oluşturmaktadır. Thompson bu olguyu şu şekilde açıklamaktadır:

Kitle iletişimini, genel anlamda, iletişim ile ilgili bilgilerin iletilmesi ve depolanması yoluyla, simgesel malların / formların (yazılı, görsel ve işitsel eserlerin) kurumsal üretimi ve yaygın dağıtımını tanımlayabiliriz. Kitle iletişimini simgesel malların üretimi ve dağıtımını tanımlayarak, kitle iletişiminin simgesel formların metalaştırılmasıyla uğraşan kurumlar ile ilgisini vurgulamak istiyorum. Bugün kitle iletişimi olarak tanımladığımız şeyler, simgesel formların sabitlenmesi (kaydedilmesi) ve yeniden üretilmesi sürecindeki yeni olanaklardan yararlanmaya çalışan kurumların ortaya çıkışıyla tarihsel olarak gelişen olgu ve süreçlerdir (2010: 419).

Thompson'ın bahsetmiş olduğu olgu ve süreçler, özellikle iletişim teknolojilerinin genişlemesi ile toplumsal örgütlenme biçimlerini de değiştirmiştir. İnternetin ve kitle iletişim araçlarının kapsama alanı içerisinde yer alan ve bir ağa bağlı olan bireyler, gene bu kapsama alanı içerisinde sosyalleşir. Bu sosyalleşmenin etkileri, özellikle 2008-2012 yılları arasında toplumsal hareketler içerisinde kendini göstermiştir. Örneğin, 2008-2012 yılları arasında gerçekleştirilen İstila Et (*Occupy*) / İşgal Evi (*Squatters*) Hareketi, internet ağlarının özerk yapısı içerisinde organize olmuşlardır. Bununla birlikte 2010 yılında başlayan Arap Baharı hareketi de aynı şekilde internet ve sosyal ağlar içerisinde organize edilmiştir.

Bu toplumsal hareketlerin çıkış noktaları aynı olsa bile organizasyon yapısı ve bireylerin bir araya gelerek örgütlenmesi internet ve sosyal medyanın sağladığı bilgi akışı ile mümkün olmuştur. Bu bilgi akışı çok çeşitli ağlar oluşturmuş ve internet içerisinde, hareketlerin sona ermesinden çok sonraları bile iletişim içerisinde olmaya devam etmişlerdir. Bunun sebebi, bu toplumsal hareketlerin internet ve sosyal medyada hayat bulması ve gelişmesidir. Castells, bu olguyu şu şekilde açıklamaktadır:

Bu hareketler internet sosyal ağlarında başlamış olsalar da sıklıkla meydanların ayakta dikilerek işgal edilmesi ya da sokak gösterilerinin ısrarla sürdürülmesi yoluyla kent mekânını işgal edinceye dek hareket olarak tanınmamışlardır. (...) Yeni toplumsal hareketler hem yerel hem küreseldir. Özgün bağlamlarda, kendi gerekçelerine dayanarak başlar, kendi ağlarını kurar, kent uzamını işgal ederek, internet ağlarını kullanarak kamusal uzamlarını inşa ederler. Bu anlamda yereldirler, ama bir yandan da küreseldirler, çünkü dünya çapında ağları vardır, başkalarının deneyimlerinden öğrenir, esinlenirler. Ayrıca internet üzerinden devam eden küresel bir tartışmaya katılır, kimi zaman eş zamanlı olarak bir yerel uzamlar ağında ortak, küresel gösteriler düzenlenmesi çağrısında bulunurlar. Genel olarak insanlığı ilgilendiren meseleler ve problemlerin iç içe geçmişliğiyle ilgili keskin bir bilinci ifade eder, açıkça kozmopolit bir kültür sergilerler, bu arada özgün kimliklerine kök salmışlardır. Yerel cemaat kimlikleri ile küresel bireysel ağlar oluşturma

arasındaki mevcut bölünmenin ortadan kalkmasını bir ölçüde önceden canlandırıyorlar (2016: 22).

Ağ toplumu içerisinde hareket eden ve bu ağlar içerisinde etkileşim sağlayan toplumsal hareketler, söz konusu hareketlere katılan bireylerin kim olduklarını, ne istediklerini, amaçlarına ne şekilde ulaşacaklarını bilen ve bunun için yeni iletişim düzeninin imkanlarından yararlanan bireylere açık bir yapıdır. Bu noktada, bu yapıların hem ağ toplumu çerçevesinde hem de popüler kültür kavramı nezdindeki işleyişlerini anlamak için dünya genelinde karşımıza çıkan Avatar aktivizmi örneklerini ele almak yararlı olacaktır.

Avatar Aktivizmi

Henry Jenkins, "Avatar aktivizmi" kavramını ilk kez 2010 senesinde *Le Monde Diplomatique*'te kaleme aldığı "*Avatar Activism*" (Avatar Aktivizmi) başlıklı yazısında kullanmıştır. Jenkins, bu yazıda 12 Şubat 2010 tarihinde Gazze'de gerçekleşen bir eylemde, Avatar filmindeki Na'vi karakterleri gibi giyinmiş, yüzlerini ve vücutlarını bu karakterlere benzetmek için maviye boyanmış olan bir grup Filistinli eylemcinin, bu görünümü bir iletişim biçimi olarak araçsallaştırma yöntemlerini "Avatar aktivizmi" kavramı ile açıklamaktadır (Jenkins, 2010). Söz konusu eylem biçiminde eylemciler popüler kültür öğelerini ve anlatılarını siyasi söylem kaynağı olarak ve Avatar filmindeki karakterleri referans noktası olarak kullanmaktadır. Bu eylem Na'vi karakteri görünümünde katılan bir eylemci Avatar filminde Na'vi halkının topraklarını işgal edenlere karşı mücadele eden bir halk olduğunu, kendilerinin de aynı amaç doğrultusunda topraklarını işgal edenlere karşı mücadele etmek için eylem yaptıklarını ve Avatar filmindeki Na'vi halkının verdiği mesajı vermek için Na'vi karakterleri gibi giyindiklerini belirtmektedir (URL-1).

Jenkins ve diğerleri, Avatar filminin Gazze'deki sorunları çözmeyeceğini, eylemcilerin bu filmin karakterlerinin görünümünde eylemlere katılmalarının asıl amacının da zaten bu olmadığını vurgulamaktadır (2018: 222-223). Söz konusu eylemdeki asıl amacın, Gazze'de olup bitenleri bilen ve takip eden kemikleşmiş kitlenin ötesine geçilerek, Gazze'deki bazı toplulukların ihtiyaç ve isteklerini yurt dışındaki diğer kitlelere, Avatar filmi hayranlarına ve medya içeriklerinin halk tarafından benimsenmesine ilgi duyan kültür eleştirmenlerine aşına gelecek görsel bir dil üzerinden iletmek olduğu belirtilmektedir (Jenkins vd., 2018: 223).

Avatar aktivizminde eylemlerde popüler kültür karakterlerinin dikkat çekici bir kaynak olarak nasıl kullanıldığı üzerinde durulan konulardan biridir (Duffett, 2013: 292). Avatar aktivizminde popüler kültür ile eylemlerin katılımcı bir yaklaşım dahilinde iç içe geçtiği görülmektedir (Iannelli, 2016: 59). Bu türdeki eylemler günümüzde gittikçe yaygınlaşan melez bir eylem biçimi haline gelerek, göstericiler popüler kültür ürünü olan televizyon programlarına, filmlere, televizyon dizilerine ve çizgi romanlara karşı çıkmak ya da direnmektense, geniş kitlelere mesajlarını iletebilmek için söz konusu türdeki içerikleri Avatar aktivizmi dahilinde kullanmaktadır (Iannelli, 2016: 99).

Avatar aktivizminde popüler kültür öğelerinden yararlanılması, eylemcilerin eylem repertuarları dahilinde bilinçli olarak tercih ettiği bir iletişim taktiğidir. Avatar aktivizmi ile eylemlerde ortaya çıkan yeni ve çarpıcı görüntüler, medyanın daha fazla ilgisini çekmekte ve böylelikle eylemciler küresel medya kanalları sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmektedir (Brough ve Shresthova, 2012). Eylemciler popüler kültürün dünya genelinde yarattığı ortak kültür sayesinde mesajlarını yerel ve küresel ölçekte geniş kitlelere iletebilmektedir. Jenkins, eylemlerde popüler medya içeriklerinin kullanım biçimlerini şu şekilde açıklamaktadır:

Gençler dünyayı değiştirmek için gerekli olan medya kanalı hangisiyse bu kanalları kullanarak siyasi katılımı gerçekleştirmektedir. *Occupy* hareketinde mücadeleleri ile ilgili her şeyi *V for Vendetta* (Guy Fawkes maskesi kullanımı) ve Susam Sokağı'na ('Dünyadaki kurabiyelerin %99'u %1'i oluşturan canavarlar tarafından tüketiliyor') bağlayarak, bu mesajları internet capsleri, belgesel videoları, kamusal gösterimler, sokak tiyatrosu ve beden sanatı gibi birçok farklı medya pratiği ile birlikte aktarıyorlar (2016: 2).

2019 senesinde farklı kıtalardaki ülkelerde gerçekleşen eylemlerde, aynı sene gösterime giren Joker filminin başrolündeki Joker karakterinin makyajı, maskesi ve kostümü ağ toplumunun bireyler ve eylemler üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Avatar aktivizmi kapsamında değerlendirilebilecek bu eylem biçimini farklı boyutlarıyla ele alabilmek için, öncelikli olarak eylemlerde maske ve kostüm kullanımının önemini ve rolünü, sonrasında eylemcilerin eylemlere Joker (2019) karakteri görünümünde katılma nedenlerini ve amaçlarını irdelemek gerekmektedir.

Eylemlerde Maske ve Kostüm Kullanımının İşlevsel Boyutları

Riisgaard ve Thomassen'e göre, maske takma eylemi, kendi içinde ve dışında çok güçlü bir ifade biçimidir (2016: 81). Jasper, eylemlerde maske takmanın veya kostüm giymenin özel bir performans türü olduğunu vurgulamaktadır (2017: 71). Jasper'e göre, maske ve kostümler kişinin pek fazla bir şey yapmasına gerek kalmadan mesajları doğrudan iletmesini sağlamaktadır (a.g.e). Riisgaard ve Thomassen'e göre, göstericilerin tercih ettiği görünüm (kostüm, makyaj veya maske ile) kendiliğinden bir mesajın iletilmesini sağlıyorsa bu bir iletişim engeli olarak değil, bir iletişim açılımı olarak değerlendirilmelidir (2016: 78). Buna bağlı olarak, Avatar aktivizmi dahilinde kullanılan maske ve kostümler, söz konusu iletişim açılımını sağlayan araçlar olarak değerlendirilebilir. Eylemlerde göstericilerin aynı maskeyi takması, aralarındaki dayanışmayı ve birliği işaret ederken, ortak bir iradenin varlığını da işaret etmekte ve eylemciler arasındaki bağı güçlendirmektedir. Lavender'e göre, "protestolarda kullanılan kostümler ve maskeler estetik bir siyasi müdahaledir - bir kişinin aynı zamanda bir diğerinin görünümünde olması, topluluktaki kişinin mit ve sembol aracı olmak için giyinmesidir" (2019: 11). Ruiz'e göre, eylemlerde maske takılması bir aldatma yöntemi olarak değil, aksine bozulmuş olan güç dinamiklerini ortaya çıkarmaya yarayan bir iletişim mekanizması olarak değerlendirilmelidir (2013: 12). Ruiz, maskenin liberal burjuva modellerinde bir iletişim engeli olarak görülüyor olmasına rağmen, yaşam bulmuş ve renklenmiş bir kamusal istişare ortamına katkıda bulunabileceğini vurgulamaktadır (a.g.e). Maske sayesinde kamusal alanda fiziksel olarak bulunabilen eylemciler, aktif vatandaşlık rolüne uygun olarak belli bir hareket alanına sahip olabilmektedir.

Maske kullanımı birey ve devletin temsiliyeti açısından da tartışılmaktadır. Örneğin Kohns, siyasi bağlamda maskelerin yalnızca tanınmanın ve gözetimin önüne geçmek için kullanılan araçlar olduğu fikrine katılmamakta ve maskenin sağladığı anonimliğin, bireyin devlet temsiliyetinin kaynağı olmasını ortadan kaldırdığını belirtmektedir (2013: 97). Nail'e göre, Zapatista'ların taktığı kar maskesi türündeki maskelerden, *Occupy* hareketinde takılan *Guy Fawkes* maskelerine kadar son yirmi yılda gerçekleşen eylemlere bakıldığında, maske alanında pratikte ve teoride bir yaklaşma vardır ve bu durum anti-temsiliyet temelinde oluşan siyasi hareketleri işaret etmektedir (Aktaran: Riisgaard ve Thomassen, 2016: 89). Riisgaard ve Thomassen eylemlerde maske takan göstericilerin kimliklerini belli etmeyi reddederek, devlet tarafından temsil edilmek istemediklerinin işaretini verdiklerini belirtmektedir (a.g.e).

Ruiz-Mora ve Rodriguez-Amat ise eylemlerde kullanılan maskelere ilişkin geliştirdikleri tipolojide maskenin stratejik ve eşzamanlı olarak üç işleve sahip olduğunu vurgulamaktadır: "Herkes Gibi Olmak için Maske Kullanımı", "Herhangi Biri Gibi Olmak için Maske Kullanımı" ve "Teatral Maske Kullanımı" (URL-2). Herkes gibi olmak için maske kullanımında maske, insanların anonim kalmalarını sağlayan bir ifade biçimi olarak kullanılmaktadır. Bir topluluğun birbirinden farklı özelliklere sahip üyeleri tek bir maske altında ortak bir kimlik, mesaj ve irade olarak buluşmaktadır. Herhangi biri gibi olmak için maske kullanımında ise, maske bireyi topluluğun içinde gizlemekte ve eylemcinin temsil ettiği gruba olan aidiyetini pekiştirmektedir. Eylemlerde kimliği tanımlanamayan tek bir maskeli kişinin yaptıklarına karşılık olarak maske kullanımı yasaklanabilmekte, maskeli biri göz altına alınabilmekte ya da hapse atılabilmektedir. Teatral maske kullanımında ise, maskeler görünürlüğü artırmaya yaramaktadır. Maskeler eylemcilerin görünür olmasını, fark edilmesini ve eylemin mücadeleye verilen sınırlar dışına çıkmasını sağlamakta ve üçüncü tarafları şahit ya da aracı olarak sürece dahil etmektedir. Bu tipolojiye göre, Avatar aktivizmindeki maske ve kostüm kullanımı teatral maske kullanımı olarak değerlendirilebilir. Avatar aktivizminde eylemciler popüler kültür karakterlerinin maske ve kostümünü

kimliklerini gizlemek için değil, aksine eylemlerinin daha görünür olması ve sınırların dışına çıkarak yerel ve küresel ölçekte ses getirmesi için kullanmaktadır.

Eylemlerde tercih edilen maske ve kostümün bir başka işleviyse mesajın görsel olarak dikkat çekici şekilde sunulmasını sağlamasıdır. Bu anlamda, popüler kültür karakterlerinin maskeleri ve kostümlerini kullanan eylemciler, bu karakterlerin küresel çaptaki popülerliğinden yararlanarak mesajlarını geniş kitlelere iletmeye çalışmaktadır. Örneğin, yüzüne kar maskesi takan bir eylemci ile Joker maskesi takan bir eylemcinin maske kullanımındaki amacı ve mesajı birbirinden farklıdır. Joker maskesi takan bir eylemci, kimliğini gizleme amacından ziyade, popüler kültürün gücünden yararlanarak bireysel veya politik mesajını vermek için Joker karakteri görünümünü bir iletişim yöntemi olarak tercih etmektedir. Televizyon programlarından, filmlerden, televizyon dizilerinden ve çizgi romanlardan aşına olunan maskeler ve kostümler görsel olarak çarpıcı ve dikkat çekici olduğundan, eylemler sürerken geniş kitlelerin ve medyanın dikkatini daha fazla çekmeyi ve tercih edilen maske ve kostüm üzerinden mesaj vermeyi sağlamaktadır. Örneğin, eylemlere Batman kostümü, V kostümü, Darth Vader kostümü ya da Joker kostümüyle katılan eylemciler bu karakterlerin popülerliğinden yararlanarak medyanın ilgisini daha fazla çekmektedir. McGarry'ye göre: "Anaakım medya ilgi çekici olduğunu bildiği için, çarpıcı ve renkli imgelere önem verme eğilimindedir. (...) Göstericiler ise hareketin dağılıp yok olmaması için bu ilginin önemini farkındadır. Maskeler medyada görünür olmayı ve göstericilerin fikirlerinin medyada biraz daha uzun süre devamlılığını sağlamaktadır." (URL-3). Beer'e göre, Joker filminin dünya çapında izleyici kitlesine ulaşmış popüler bir film olmasından dolayı Joker imgesinden veya Joker referanslarından yararlanmak ilgi çekmeye ve geniş çapta destek sağlamaya yaramaktadır: "Hong Kong'ta, Beyrut'ta, Lübnan'da, Şili'de yerel ölçekte protestolar varsa, bunlar yerel meseleler olarak kalır. Sorunlarınızı potansiyel olarak küresel bir izleyiciye nasıl iletirsiniz? İhtiyacımız olan, güncel bir popüler kültür ögesidir." (URL-4). Bu noktada, Joker (2019) filminin başrolündeki Joker karakterinin, 2019 senesinde farklı ülkelerde gerçekleşen eylemlerdeki yansımalarını ele almak gerekmektedir.

Joker (2019) Karakterinin Lübnan, Şili ve Çin'de Gerçekleşen Eylemlerdeki Yansımaları

2019 senesinde gösterime giren Joker filminin başrolündeki Joker karakterinin yüz boyası, maskesi ve kostümü, aynı sene dünya genelinde gerçekleşen birçok eylemde kullanılmıştır. Lavender, Joker karakterinin söz konusu eylemlerde ön plana çıkmasını şu şekilde değerlendirmektedir:

Popüler kültüre bağlı olarak Heath Ledger ve Joaquin Phoenix'in oynadığı Joker karakterinin günümüzde ortaya çıkması rastlantısal değildir. İnsanıyla doğru düzgün ilgilenmeyen ve gerekli altyapıyı sağlamayan bir şehirde, anladığımız kadarıyla, sivil düzenlemelere karşı katılımcıların yapabileceği tek şey gösterilere katılmaktır. Bir arada olmalarını, anonimliklerini ve otoriteye karşı olan ihtilaflarını palyaço maskesiyle ve palyaço makyajı yaparak sahnelemektedirler (2019: 6).

William Blank, Joker filminin çağrışımçı bir yönünün olduğunu, katı ve insanları dinlemeyen bir politik sisteme karşı bir tür protesto şeklini yansıtan bir film olduğunu belirtmektedir (URL-5). Filmin sonunda gerçekleşen eylemlerin benzerleri, dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleşmiş ve birçok ülkede Joker karakteri ekranlardan sokağa inmiştir. Örneğin, 2019 senesinde Lübnan'daki bazı eylemciler sokakta yüzlerini Joker gibi boyatarak (Bkz. Resim 3.) veya boyayarak eylemlere katılmış ve ülkedeki yolsuzluklara ve siyasi elitlerin politikalarına karşı isyan noktasına geldiklerini Joker görünümü üzerinden ifade etmeye çalışmıştır (Bkz. Resim 3., Resim 4. ve Resim 5.). Filmde, Joker'in ezilen kesimin sözcüsü konumunda olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eylemlere Joker görünümünde katılmanın isyanın dışı vurumu olduğunu söylemek mümkündür (Zacharek, 2019: 51). McGarry ise, Joker'in örnek alınan bir karakter haline gelmesinin sürpriz olmasıyla birlikte, ezilenlerin, mazlumların, yok sayılanların ve suiistimal edilenlerin sembolü haline geldiğinin altını çizmektedir (Clarke, 2020).

Resim 3. Beyrut'ta Joker yüz boyama standında yüzünü boyatan bir gösterici.

Kaynak: URL-6

Resim 4. Lübnan'daki bazı göstericiler yolsuzlukları ve siyasi elitleri Joker makyajıyla protesto ediyor.

Kaynak: URL-7

Lübnan'da yüzünü Joker gibi boyamış olan bir eylemci, yüzünü bu şekilde boyamasının nedenini şöyle açıklamaktadır: "Filmdeki karakter ile kendimizi bağdaştırdığımız için yüzümüzü boyadık. Çünkü Joker yüzünü boyamadan önce yalnızca sefil bir hayat yaşıyordu. Kimse onunla ilgilenmiyordu. Kimse onu dinlemiyordu. Üzgün ve kızgın olması deliliğe sürüklenmesine neden oldu. Lübnan'da olanlar da bundan ibaret" (URL-8). Beyrut'taki bir eyleme yüzünü Joker gibi boyayarak katılan Cynthia Aboujaoude, CNN'e gönderdiği e-mailde Joker makyajı yapmasının nedenini şu şekilde açıklamaktadır: "O anda mesajımı iletmek için yapabileceğim tek şeyin bu olduğunu düşündüm. İncinmiş ve tek kelimeyle hayal kırıklığına uğramış durumdayız" (URL-9) (Bkz. Resim 5.).

Resim 5. Cynthia Aboujaoude Joker'e benzemek için 19 Ekim'de Beyrut'taki bir protestoda yüzünü boyamıştır.

Kaynak: URL-10

Şili'de 2019 senesinde birçok gösterici Joker görünümünde eylemlere katılmıştır (Bkz. Resim 6., Resim 7. ve Resim 8.). Joker görünümündeki bir eylemcinin fotoğrafını çeken Şilili Valentina Alvarez (Bkz. Resim 6.) eylemcilerin Joker görünümünde eylemlere katılması ile ilgili olarak CNN'e açıklamalarda bulunmuştur. CNN bu konuda şöyle bir haber hazırlamıştır:

2019'da Hong Kong'da gerçekleşen eylemlerde de Joker maskesi ve kostümü bazı eylemciler tarafından kullanılmıştır (Bkz. Resim 9., Resim 10. ve Resim 11.). Hong Kong'ta Joker gibi yüzünü boyayan bir eylemci, en son gösterime giren ve Gotham'ın elitlerine karşı hareket başlatan Joker'in asıl hayat hikayesini anlatan Hollywood filminden ilham aldığını belirtmiştir (URL-15). Hong Kong'da eylemlere yüzünü Joker gibi boyayarak katılan Deacon Lui, Joker filminin eylemlerdeki yansımalarını şu şekilde aktarmaktadır: "Joker filmi toplumdaki azınlığın, kaynakları elinde tutanlar tarafından sürekli yok sayılması üzerinedir. Azınlıktakiler öfkelerini ve negatif duygularını ifade etmelerinin bir yolunu bulamamaktadır. Bence Joker'in çıldırması ve isyan etmesi umutsuzluğundan dolayıdır. İnsanlar kendilerini çaresiz hissediyorlar ve bunu nasıl ifade edeceklerini bilmiyorlar" (URL-16).

Çin'in Hong Kong Özel İdari Bölgesi'nde yönetimin eylemlerde maske takma yasağı getirmesinin ardından göstericiler söz konusu yasağı protesto etmek için Joker maskesi takarak veya yüzlerini Joker gibi boyayarak eylemlere katılmış ve yasağı protesto etmişlerdir (URL-17).

Resim 9. Hong Kong'daki bir gösterici 18 Ekim'deki bir protestoda Joker maskesi takıyor.

Kaynak: URL-18

Resim 10. Joker kostümü veya yüz boyasıyla bir grup gösterici.

Kaynak: URL-19

Resim 11. Hong Kong'da Cadılar Bayramı kostümüyle (Joker kostümü) polislerin önünden geçen bir adam.

Kaynak: URL-20

Beer, eylemlere Joker gibi yüzünü boyayarak veya Joker maskesi takarak katılanların mesaj verme gayesi ile bu görünümü tercih ettiklerini şu şekilde aktarmaktadır: “Joker gibi yüzünüzü boyadığımız ya da Joker maskesini bir protestoda taktığımız zaman yaptığımız şey, Hong Kong veya Lübnan hükümetine temelde ‘Ben şu an en dipteyim fakat siz bir sonraki sefere ne yapacağınız konusunda çok dikkatli olun’ mesajını iletmektir” (URL-21).

Castells’e göre, “dünyanın her tarafında insanlar yaşamları, çevreleri, meslekleri, ekonomileri, hükümetleri, ülkeleri ve en sonunda dünyanın kaderi üzerindeki denetimlerini kaybetmenin kızgınlığını yaşamaktadır” (Aktaran: Stevenson, 2006: 313). Buna bağlı olarak, Joker yüz boyası, maskesi veya kostümü insanların görmezden gelinen sorunlarını ifade etmek için kullandıkları araçlardır. Frey ise, Joker görünümünün sembolik bir değerinin olduğunu, bu sembolün bir şekilde şeytani ve çılgınca olan orijinal anlamından farklı bir anlamda kullanıldığını ve Joker’in filmde yaptıklarının arka planında kendine göre birtakım gerekçeleri olan bir karakter olması dolayısıyla, insanların kendilerini Joker ile özdeşleştirdiğini belirtmektedir (Clarke, 2020).

SONUÇ

Joker maskesi, yüz boyası ve kostümünün, farklı ülkelerde gerçekleşen eylemlerde kullanılması, Castells’in işaret ettiği ağ toplumunun uzantısı olan toplumsal hareketlerin bir sonucudur. Ağ toplumunun bir yansıması olarak, filmin ana karakteri olan Joker’in maskesi, yüz boyası ve kostümü ile eylemlere katılan birçok eylemci Avatar aktivizminin birer öznesi haline gelmekte ve dünya genelinde popüler kültürün yarattığı Joker imgeleminin ortak paydasında buluşmaktadır.

Avatar aktivizmi dahilinde kullanılan yüz boyaları, maskeler ve kostümler, eylemcilerin kimliklerini gizlemek amacıyla kullandığı aksesuar ve giysiler olarak değil, aksine küresel çaptaki kitlelerle görsel bir dil üzerinden iletişim kurmalarını sağlayan bir iletişim açılımı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, eylemcilerin eylemlere Joker görünümünde katılması başlı başına bir mesajdır. Joker karakteri ile kendini özdeşleştiren ve eylemlere Joker görünümünde katılan eylemciler, bu karakterin yarattığı imgelem üzerinden mesajlarını vermeye çalışmaktadır.

2019’da Çin, Lübnan ve Şili’de gerçekleşen eylemlere, eylemcilerin Joker görünümünde katılmalarındaki amaç ve nedenlerinin irdelendiği bu çalışmada, söz konusu eylemcilerin popüler kültür anlatılarını ve karakterlerini siyasi söylem kaynağı olarak ne şekilde kullandığı Avatar aktivizmi kapsamında ele alınmaktadır. Çalışma sonucunda, Lübnan, Şili ve Çin’deki eylemcilerin Joker görünümünde eylemlere katılmalarına ilişkin yaptıkları açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu eylemcilerin çaresizliğin ve isyanın sembolü haline gelmiş olan Joker karakterini, görmezden gelinen sorunlarını görünür kılmak ve seslerini duyurabilmek için bir referans noktası olarak kullandığı ortaya koyulmaktadır.

Çalışmada, Avatar aktivizminin yerel ve küresel iletişim boyutu ve etki alanı üzerinde de durulmaktadır. Joker (2019) filminin ve Joker karakterinin küresel çaptaki popülerliğinden yararlanan eylemciler, Joker görünümünü bir görsel iletişim aracı olarak kullanarak eylemlerine ilişkin mesajlarını yerel ve küresel ölçekte geniş kitlelere iletmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, eylemcilerin Joker gibi dikkat çekici ve popüler bir karakter görünümünde eylemlere katılması, yerel ve küresel ölçekte geniş kitlelere ulaşmak için bilinçli şekilde tercih ettikleri bir iletişim taktiğidir.

Avatar aktivizminin bir başka önemli işlevi ise, medyanın eylemlere ilgisini daha uzun süre canlı tutmayı sağlayan bir eylem biçimi olmasıdır. Söz konusu eylem biçiminde eylemciler, küresel medya kuruluşlarının yarattığı popüler kültür anlatıları ve karakterlerinden yararlanarak, medyanın ilgisini çekmeye ve eylemlerinin medyadaki görünürlüğünü yerel ve küresel çapta artırmaya çalışmaktadır. Eylemlerin medyada uzun süre yer alması, eylemcilerin mesajlarını geniş kitlelere ulaştırabilmesi açısından son derece önemlidir. Buna bağlı olarak, eylemlere Joker gibi dikkat çekici bir popüler kültür karakteri görünümünde katılan bir eylemci, medyanın ilgisini çekerek, haberlerde eylemlerin daha uzun süre yer almasını ve daha fazla ses getirmesini sağlayabilmektedir.

Eylemlere bir popüler kültür karakteri olan Joker görünümünde katılmak, söz konusu ülkelerde vatandaşın kamusal alandaki temsiliyetine ilişkin yaşanan derin krizin de bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Buz dağının görünen kısmında Joker görünümünde eylemlere katılan eylemciler varken buz dağının görünmeyen kısmında ise krizin muhatapları arasında yer alan devletler ve medya kuruluşları yer almaktadır. Bu anlamda, çalışmanın, kamusal alanda vatandaşların yaşadığı temsiliyet krizi ve bu türdeki krizlerde devletin ve medyanın ne gibi bir role sahip olduğuna ilişkin farklı sorunları da dolaylı olarak işaret ediyor olması nedeniyle bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalar için yol gösterici nitelikte bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte gelecekte alanda yapılacak olan çalışmalarda, Avatar aktivizmini bir eylem biçimi olarak tercih eden eylemciler ile derinlemesine mülakatlar yapılması, alana önemli katkılar sunulmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Beer, Andres, (2018). “Just(ice) Smiling? Masks and Masking in the Occupy-Wall Street Protests”, *European Journal of American Studies*, 13(4), s. 1-14.

Billington Rosamund, Strawbridge Sheelagh, Greensides Lenore, Fitzsimon Annette, (2010). “Kültürü Tanımlamak”, Anthony Giddens (der.), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. İstanbul: Say Yayınları, s. 33-40.

Brough, M. M. ve Shrestova, S., (2012). “Fandom Meets Activism: Rethinking Civic and Political Participation”, *Transformative Works and Cultures*, no. 10, s. 1-27.

Castells, Manuel, (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, Manuel, (2016). *İletişimin Gücü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, Manuel, (2013). *İsyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Clarke, Laurie, (2020). “Why Joker Masks are the Perfect Political Protest Symbol?”, <https://www.wired.co.uk/article/joker-masks-protests>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Duffett, Mark, (2013). *Understanding Fandom: An Introduction to the Study of Media Fan Culture*. ABD: Bloomsbury Academic.

Eraydın, Galip, (2019). “Ağ Toplumu’nda Farkındalığa Davet Eden Kitap: ‘İletişim Gücü’”, *Etkileşim Dergisi*, 2 (3), 218-223.

Held, D., McGrew A., Goldblatt D., ve Perraton J., “Küreselleşme”, Anthony Giddens (der.), *Sosyoloji: Başlangıç Okumaları*, İstanbul: Say Yayınları, s. 71-77.

Hürriyet Gazetesi (2019), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/hong-kongda-maske-yasagi-protestolari-suruyor-41345133>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Iannelli, Laura, (2016). *Hybrid Politics: Media and Participation*, London: Sage.

Jasper, J. M., (2017). *Protesto*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jenkins, Henry, (2010). “Avatar Activism.”, <https://mondediplo.com/2010/09/15/avatar>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Jenkins, Henry, (2016). *By Any Media Necessary: The New Youth Activism*, New York: New York University Press.

Jenkins, H., Ford, S., ve Green, J., (2018). *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*, New York: New York University Press.

Kaur, Harmeet, (2019). "In Protests Around the World, One Image Stands Out: The Joker", <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Kohns, Oliver, (2013). "Guy Fawkes in the 21st Century A Contribution to the Political Iconography of Revolt.", *Image & Narrative*, 14 (1), s. 89-104.

Lavender, Andy, (2019). "Theatricalizing Protest.", *Performance Research*, 24 (8), s. 4-11.

Mackenzie, Laura, (2020). "Joker, a Serious Symbol of Lebanon Protests", <https://wired.me/culture/lebanon-protests-beirut-joker/>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

McGarry, Aidan, (2019). "The Joker to Guy Fawkes: Why Protesters Around the World are Wearing the Same Masks", <http://theconversation.com/the-joker-to-guy-fawkes-why-protesters-around-the-world-are-wearing-the-same-masks-126458>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

McGarry, Aidan, (2020). "Protest Movements and Transformation", <https://www.fabrikzeitung.ch/behind-the-mask-protest-movements-and-transformation/#/>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Mora, Isabel Ruiz, Amat, Joan Ramon Rodriguez, (2018). "Hiding Our Faces To Be Seen: Strategies Of Visibility Of Activism",

https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/16884/Poster_v2.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Mounier, Jean-Luc, (2019). "From Beirut to Hong Kong, the Face of the Joker is Appearing in Demonstrations", <https://www.france24.com/en/20191024-from-beirut-to-hong-kong-the-face-of-the-joker-is-emerging-in-demonstrations>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Riisgaard, L. ve Thomassen, B., (2016). "Powers of the Mask: Political Subjectivation and Rites of Participation in Local-Global Protest", *Theory, Culture & Society*, 33 (6), s. 75-98.

Ruiz, Pollyanna, (2013). "Revealing Power: Masked Protest and the Blank Figure", *Cultural Politics*, 9 (3), s. 263-279.

SBS News (2019), <https://www.sbs.com.au/news/tear-gas-and-costumes-as-hong-kong-protesters-don-halloween-masks-in-defiance-of-face-covering-ban>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Stevenson, Nick, (2006). *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Suazo, Camilo, (2019). "Los Cosplays Que Han Salido a Las Calles Durante Las Manifestaciones en Nuestro País",

<https://www.biobiochile.cl/noticias/sociedad/viral/2019/10/23/los-cosplays-que-han-salido-a-las-calles-durante-las-manifestaciones-en-nuestro-pais.shtml>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

The Public's Radio (2019), <https://thepublicsradio.org/article/chile-scrap-asia-pacific-and-climate-summits-amid-protests>. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021.

Thompson, John, B., (2010). "Kitle İletişimi, Simgesel Mallar ve Medya Ürünleri", Anthony Giddens (der.), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, İstanbul: Say Yayınları, s. 418-423.

Zacharek, Stephanie, (2019). "With this Joker, the Joke is On Us", *Time International (South Pacific Edition)*, 194 (14), s. 49-51.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.youtube.com/watch?v=KStnbXWfnuk> (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

URL-2 https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/16884/Poster_v2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 21.11. 2020)

- URL-3 <http://theconversation.com/the-joker-to-guy-fawkes-why-protesters-around-the-world-are-wearing-the-same-masks-126458> (Erişim Tarihi: 21.09.2020)
- URL-4 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2020)
- URL-5 <https://www.france24.com/en/20191024-from-beirut-to-hong-kong-the-face-of-the-joker-is-emerging-in-demonstrations> (Erişim Tarihi: 21.10.2020)
- URL-6 <https://twitter.com/helenrsullivan/status/1185201558616715264> (Erişim Tarihi: 21.09.2020)
- URL-7 <https://www.france24.com/en/20191024-from-beirut-to-hong-kong-the-face-of-the-joker-is-emerging-in-demonstrations> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-8 <https://wired.me/culture/lebanon-protests-beirut-joker/> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-9 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-10 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-11 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-12 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-13 <https://thepublicsradio.org/article/chile-scraps-asia-pacific-and-climate-summits-amid-protests> (Erişim Tarihi: 15.09.2020)
- URL-14 <https://www.biobiochile.cl/noticias/sociedad/viral/2019/10/23/los-cosplays-que-han-salido-a-las-calles-durante-las-manifestaciones-en-nuestro-pais.shtml> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-15 <https://www.sbs.com.au/news/tear-gas-and-costumes-as-hong-kong-protesters-don-halloween-masks-in-defiance-of-face-covering-ban> (Erişim Tarihi: 22.09.2020)
- URL-16 <https://edition.cnn.com/2019/10/29/asia/hong-kong-protests-joker-intl-hnk-scli/index.html> (Erişim Tarihi: 22.09.2020)
- URL-17 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/hong-kongda-maske-yasagi-protistolari-suruyor-41345133> (Erişim Tarihi: 17.08.2020)
- URL-18 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 16.09.2020)
- URL-19 <https://www.sbs.com.au/news/tear-gas-and-costumes-as-hong-kong-protesters-don-halloween-masks-in-defiance-of-face-covering-ban> (Erişim Tarihi: 14.09.2020)
- URL-20 <https://www.sbs.com.au/news/tear-gas-and-costumes-as-hong-kong-protesters-don-halloween-masks-in-defiance-of-face-covering-ban> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)
- URL-21 <https://edition.cnn.com/2019/11/03/world/joker-global-protests-trnd/index.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2020)